

DIÓSI ÁGNES*Értelmiségi roma nők – I.*

A női tehetség érvényesülése még a nemi egyenjogúság korában is nehéz. Hiszen az egyenjogúság nem jelent egyenlőséget. Biológiai létünkéből fakadóan több terhet viselünk, többször kényszerülünk nehéz választás elé, mint a férfiak. Hogy csak néhány sematikus példát említsünk: családalapítás és/vagy továbbtanulás? Anyaság és/vagy karrierépítés? Alkotómunka és/vagy szolgálat egy alkotó férfi mellett? A szocialistának nevezett rendszer preferálta „dolgozó nő” mivoltunkat és ezt a munkaviszonyhoz kötődő szociális juttatásokkal – elérhető gyermekintézményekkel – támogatta. Hogy ez érvényesülésünket vagy kiszákmányolásunkat jelentette-e, a családi háttértől függött. A jelenkori vadkapitalizmus semmivel se támogat, semmire sincs tekintettel. Sem arra, hogy szülni fiatal korban célszerű, sem arra, hogy az anyaság terheinek csökkenésével fizikai és szellemi erőink még sokáig hasznosíthatók. S bár sikereinkben sokszoros erőfeszítés, türelem, szívósság testesül meg, mégsem érjük el mindazt, ami a hasonló eredményt produkáló férfiaknak magától értetődően kijár. Hát még, ha az a sikeres értelmiségi nem pusztán nő, de ráadásul még roma is! Küzdelmei során egyszerre szenved el a női mivoltából és a cigányságából eredő hátrányokat. Egyszerre szembesül a külvilág és az övéi előítéleteivel. Öröklődik ambíciói és a tradíciók szorításában.

Sorozatunkban őket szólaltatjuk meg: a kevéssé ismert, nehéz életűeket, akik tudásukat népük javára akarják fordítani.

Az óvónő: Csonkáné Lakatos Klára

Szülfaluja a Hajdú-Bihar megyei Hosszúpályi. 1963-ban született. Hosszúpályi hatezer lélekszámú község, ezer-ezerkétszáz fős cigánysággal, amely a kárpátihoz hasonló nyelvjárást beszél. (A gurvárit. Ezt a dialektust beszélik Hajdúhadházon, Kiskundorozsmán, Kiskunmajsán is a cigányok.)

– A hadháziak kevesebb magyar szót kevernek a beszédükbe, mint mi. Nekem ez az anyanyelvem. Még megértem, de már nem beszélem; a gondolataimat nem tudom kifejezni az anyanyelvemen.

Hárman voltunk testvérek, én a legidősebb. Született utánam két gyerek, azok meghaltak. (Nem jött időben a mentő, nem volt megfelelő az orvosi ellátás...) Utána született a két húgom. Az apukám sármunkával, vályogvetéssel foglalkozó cigány ember volt. Időnként elment gyárakba, útépítéshez

segédmunkásnak, erre emlékszem gyerekkoromból. Tudom, hogy fölutazott Szolnokra is, kéthetenként jött haza a fekete vonaton. Anyukám otthon dolgozott, nevelt bennünket, nagyon-nagyon nehezen. Hároméves koromig velünk élt a nagyapám is, aki zenész cigány volt; prímás. Anyukám is tudott cimbalmozni, gyerekkorában együtt jártak zenélni előkelő emberekhez, meg nagyparasztokhoz, lakodalmakba. A nagymamám írástudatlan oláh cigány asszony volt. Apukám származása is nagyon érdekes, mert az anyai ága volt az egyetlen család a faluban, akire a mi cigányaink azt mondták, hogy azok „idegen” cigányok. Teknővájó cigányoknak nevezték őket, és mi nem tudtuk, hogy az micsoda. Nem ismertük őket, nem is tudtuk, hogy honnan jöttek, csak azt tudtuk, hogy nem olyanok, mint mi. Beások. Most utólag már tudom. Tehát látszik, hogy a cigányságon belül is sokfélék a gyökereim.

Tizennégy éves, gyönyörű fejlett lány volt az édesanyám, amikor engem megszült, az apukám meg tizenkilenc éves volt. Mire megszülettem, törvényesen megesküdték. Már megvolt a két húgom, velünk élt a nagymamám, akinek még volt két kiskorú gyereke, még mindig a szoba-konyhában laktunk. Együtt nevelkedtem a nagynénémnek nevezett lánykákkal, apukám őket is eltartotta. A nagymamám a szomszéd faluba, magyarokhoz járt dolgozni, tyúkólat takarított, meg ilyesmit, erre nagyon emlékszem. Mindig lepedőbe kötve hozta haza az ennivalót. Téli időszakban, amikor az apukámnak nem volt munkája, sokszor a nagymama látott el bennünket. Nagyon jól főzött.

A falu végén laktunk. A vasút választott el minket a cigányteleptől. Abban a kis utcában rajtunk kívül két magyar család lakott. Nagy pusztaság volt körülöttünk. A telepen putrik voltak. Mire elvégeztem a főiskolát és óvónőként visszamentem, még mindig szinte ugyanazokat a putrikat láttam. Ez annak idején nagyon elkésérített engem, és ez inspirált, hogy ott maradjak és ott próbáljak meg dolgozni. Nem volt villany, nem volt víz, több kilométerről kellett hordani, ráadásul a vasúton át. Sok vasúti szerencsétlenség ért cigányokat, és nemcsak az ittasság miatt. Mi is átjártunk, anyukám szeretett tanyázni a barátokkal-barátnőkkel. Amikor iskolába kerültem, ezek a telepi gyerekek lettek az osztálytársaim.

Tudvalevő, hogy abban az időben nem jártak cigány gyerekek óvodába. Én voltam az egyetlen és az unokabátyám, aki fél évvel idősebb, mint én. Azt hiszem, a szüleinknek az volt a vágya ezzel, hogy magyar gyerekek közé kerüljünk az iskolában. A cigány gyerekek cigány osztályba jártak, és voltak tapasztalataik arról, hogy a pedagógusok nem úgy foglalkoznak azokkal a gyerekekkel, mint a magyarokkal. Eljött a szeptember, és soha nem felejttem el, ott álltam az iskolaudvaron igazi, új hátitáskával, és a táskában minden volt: emlékszem a fából készült, kihúzható tolltartóra, amit az édesapám vett nekem. És ott álltak az aranyos, drága cigánygyerekek, eléggé szutykosan és elhanyagoltan. És őszintén megmondom, kicsit féltem ezektől a gyerekektől: hogy majd bepiszkítják a szép, új iskolaköpenyemet, ellopják a holmimat. Az igazgató olvasta a névsort, és én azt hittem, azokkal együtt fogják a nevemet olvasni, akikkel az oviba együtt jártam. Nem így történt. Beraktak a cigánygyerekek közé.

Emlékszem, kaptak akkor a gyerekek a tanácstól tejet meg kiflit, mert

annyira éheztek. Az én anyukám nekem mindig csinált tízórait. Szegények voltunk, az apukám akkor már elkezdett inni, de sokat dolgozott, és arra mindig odafigyelt, hogy a gyerekének mindene meglegyen. Bundás kenyeret meg csokoládés nápolyit vittem – fantasztikus volt abban az időben. Sokszor ellopták a tízóraitam, ez borzasztó volt, nem értettem, csak azt, hogy nem jó nekem velük lenni. Nem tudtam, mi az éhezés, mert én hál' istennek nem éheztem.

Volt egy aranyos tanító néni, a Vica néni. Ha pályaválasztásról beszélek és arról, hogyan lett belőlem értelmiségi cigányasszony, akkor róla is beszélnem kell. Nagyon sokat köszönhetek neki. Láta, hogy akarok tanulni, van bennem vágy, figyelem. A többiek nem tudtak úgy haladni. Akkor azt csinálta – a jó Isten áldja meg! –, hogy a szünetben, amikor ők kimentek, nem engedett; tudta, hogy el fogják lopni a tízóraitam, belém fognak kötni – és foglalkozott velem. Otthon is foglalkoztak velem. Mi a családban cigányul beszélünk, de az anyukám nekem megtanította a Talpra magyart. Mire iskolába kerültem, én azt már tudtam. A könyvtár bent volt a falu közepén, de engem az anyukám elvitt, rendszeresen kölcsönzött ki könyveket és mesélt. Az apukám cigányul mesélt, könyv nélkül, az anyukám meg magyarul, a meséskönyvekből olvasott. Írástudó volt az apukám is, hat osztályt végzett. Anyukám tovább is tanulhatott volna, ha nem kezdi meg a szülést tizennégy évesen. Tehát az otthoni kommunikálás cigányul folyt, de a verseket, meséket magyarul mondta anyukám. Ezért, mire iskolába kerültem – óvodába is jártam egy évig – én már jól tudtam magyarul. A többi cigánygyerek nem.

Milyen fontos volt, hogy Vica néni megfogta a cigánygyerekek kezét! Most is látom a kezét. Annyira jól esett, hogy nemcsak az enyémet fogta meg, hanem azokét is, akiknek piszkos volt. Megtanított bennünket kezelt mosni. Rám bízta a feladatot: mutassam meg, hogyan kell használni a körömkéfé. Még mondókát is tanított hozzá.

Negyedik végéig vitt minket, és akkor ötödikben minden megszakadt. Ez nagyon nagy választóvonal a cigánygyerekek oktatásában. Ha alsó tagozatban van is egy pedagógus, aki szívvel-lélekkel foglalkozik velük, eredményeket ér el, ötödikben bekövetkezik a törés. Az én életemben különösen nagy változást hozott ez az időszak. A házunk életveszélyessé vált. Amíg apukám rendbe tudta hozni, ki kellett költöznünk. Elmentünk a falu másik végébe, az édesapám anyukájához. Ők voltak a jobbmódúak. Az apukám édesapja a téeszben dolgozott, állataik voltak, paraszt-cigány életet éltek. A nagymamám kemény cigányasszony volt, kevés szeretetet lehetett tőle kapni. Nehezen éltünk ott. De nekem voltak keresztszüleim. Apukám még gyerekkorában bejáratos volt egy magyar házaspárhoz, tehenet őrzött náluk. A kapcsolat megmaradt, és amikor megszülettem, ez a magyar asszony engem megkeresztelt. Nagyon gazdag, gyermektelen házaspár volt, televíziójuk volt már akkoriban, nagy szó. Két utcával laktal arrébb, mint az apai nagymamám. Sokat bejártunk hozzájuk, nagyon szerettek, én is szerettem őket. Így alakult, hogy először csak egy héten egyszer aludtam náluk, aztán gyakrabban, aztán ottmaradtam. Semmi megbeszélés nem volt erről, csak ottragadtam a keresztszüleimnél, és ez nagy változást hozott az életemben. Jólelkű magyar asszony volt a keresztanyám, akit sosem fogok elfelejteni. Főfoglal-

kozásként naponta háromfogásos ebédet főzött és elvitte a férjének. Földjük volt, szőlőjük, sok állatot tartottak, és én beálltam ebbe az életformába. A szüleim is családtagoknak számítottak, együtt mentünk ki a földet művelni, etettük az állatokat – más életet ismertem meg, mint amilyet addig éltem. Anyukámmal beszélgettem erről: nekem ő nagyon hiányzott, furcsa volt, hogy egyedül alszom, mert mindig vele aludtam. Láttam, neki is fáj, mégis azt mondta, örül, hogy így van. Nehezen értettem meg, miért örül annak, ami fáj. Megmagyarázta: neked tanulnod kell, kislányom. Ennek a magyar asszonynak nem volt gyereke, és én ezt jelentettem a számára. Mindent megadott nekem, és mindenre megtanított: kapáltam, még kaszáltam is, állatot neveltem, főztem, sütöttem, befőttem raktam el. És ami nagyon fontos volt: keresztapám elintézte, hogy hatodikban kikerüljek a cigány osztályból.

„A”, „B” és „C” osztályok jelentették az iskolában a társadalmi rangsort. Én nem az elit „A” osztályba, csak a „B”-be kerültem, de itt is a legjobb tanuló lettem. Egy fiú volt csak néhány tantárgyból jobb, a görög katolikus pap fia. Vele egy szinten voltam. Őrsvezető lettem, én tartottam a foglalkozásokat, és nem szégyenültem meg. Ezt annak köszönhettem, hogy nemcsak az anyukám nézett utánam, hanem a keresztmamám, keresztapám is érdeklődött felőlem, és ők köztiszteletben álló emberek voltak. Sokat nem tudtak foglalkozni velem, de biztosították, hogy tanulhassak. Abból éltem, amit az órán tanultam.

Nyolcadikban a keresztmamám bejött az iskolába és mondta az osztályfőnökömnek, hogy én óvónőképző szakközépiskolába szeretnék menni. Ez régi vágyam volt, még abból az időből, amikor első osztályban láttam magam körül azokat a kis koszos cigánygyerekeket: velük akarok foglalkozni, hogy ne ilyenek legyenek. És amikor második-harmadikban már kaptuk az osztályzatokat, még azt is megfogalmaztam, hogy nem tanító néni akarok lenni, mert nem akarok egyest adni a gyerekeknek, én óvó néni akarok lenni.

Berettyóújfaluban volt a szakközépiskola, oda szerettem volna menni. De az osztályfőnököm azt mondta anyukámnak, nem olyan jó a matematika eredményem – azt hiszem, hármás voltam –, hogy javasolhatja. Anyukám ezt el is fogadta. Olyanokat mondott, hogy félt engem: sok okos magyar gyerek között egyedül lennék cigány, ha nem sikerül, nagyon el fogok keseredni, talán mégis szakmunkásképzőbe kéne mennem. De szerencsére a keresztzüleim is beleszóltak a sorsom alakulásába. Keresztapám azt mondta, én elég okos vagyok ahhoz, hogy leérettségizzem, nem az osztályfőnökre fogunk hallgatni. Ez bennem maradt. Fontos volt, hogy valaki ennyire bízott bennem. Apukám is – pedig ebben az időben már sok zúrt csinált – megerősítette: úgy van jól, ahogy a kislány keresztapja mondja. „Én megkeresem a pénzt” – erre mindig nagyon büszke volt –, nekem mindenem meglesz, ha ő foltos nadrágban jár is. Ez így is volt, foltos nadrágban járt, akkor, amikor nekem a legszebb ruhákat megvette. Bundát kaptam tőle, csizmát, szép táskát, mindent. Bennem nagy ellenállás volt vele szemben, mert részegen mindig megverte az anyukámat.

Tehát jelentkeztem, az osztályfőnök javaslata ellenére óvónőképző szakközépbe, ahová nem vettek fel. Egy dolog vigasztalt: két magyar lány is jelentkezett az iskolából, ráadásul az „A” osztályból, és őket se vették fel.

Akkor nem azért nem vettek fel, mert cigány vagyok. Döntő dolog volt: nem okozott kisebbségi érzést, hogy nem vettek fel. Keresztszüleim utánanéztek, melyik az a gimnázium, ahová elmehetnék. A hosszúpályi körzet akkor a derecskei járáshoz tartozott, és Derecskén volt egy gimnázium. Négy évet a derecskei gimnáziumban végeztem, jól éreztem magam. Kollégista voltam, megalakult a kollégiumi bizottság, tagja lettem. Ellenőriztem a tisztaságot, nekem kellett mindenkit leültetnem a tévéhíradóhoz. Nemcsak beilleszkedtem a közösségbe, hanem feladatokat, irányító szerepet válltam. A reál tárgyakkal küszködtem, de a humán tárgyakat nagyon jól megtanultam. Próza-mondó versenyt nyertem, negyedikben még biológia versenyt is nyertem. Matematikából gyenge voltam. Viszont tudtam, hogy óvónő akarok lenni, és harmadikban felvettem a kapcsolatot a böszörményi Óvónőképző Főiskolával. Egy éven keresztül küldtek tételeket, tesztek, kérdéseket, tehát ilyen felkészítő tanfolyam volt. Sikeresen leérettségiztem és nagyon akartam, hogy felvegyenek. Összezuhantham volna, ha nem vesznek fel. Bekerültem a főiskolára, kollégiumba is, de itt nem szerettem kollégista lenni. Túl nagyok voltak itt a lányok. Én erkölcsi tisztaságot, igazságosságot szerető, becsületes kislány voltam. Soha nem puskáztam, egész diákéletemben, nem tudtam megcsinálni. Kiríttam a többiek közül, kirekesztettek. Nem értették, miért vagyok ilyen. „Olyan vagy, mint egy apáca” – mondták. Elgondolkodtatott, hogy ezt mondták. Úgy éreztem, nagyon szeretnék sokat tenni az elnyomottakért, a szegényekért. Nemcsak kimondottan a cigánygyerekekért. Elmennék Afrikába, bárhova, és el tudtam képzelni, hogy belépek valami szerzetesrendbe. Erre a szívem mélyén valahogy készültem.

Elvégeztem a főiskolát. Állásért pályázni kellett. Három pályázatot küldtem el, mind a hármat elfogadták. A hosszúpályi óvodába nem pályáztam.

Ebben az időben talákoztam keresztény emberekkel, bekapcsolódtam a debreceni szabad keresztény gyülekezetbe, ahol azt láttam, hogy itt öröm, szabadság, igazságszeretet van, valami olyan, amire mindig is vágytam. Keresztszüleim reformátusok voltak, jártam velük templomba. Ott ültem az idős emberekkel, nagyon tetszett az orgona, énekeltem a zsoltárokat, azokat a gyönyörű énekeket. Konfirmáltam, kaptam egy Bibliát, és ez nekem nagyon tetszett. Korosztályomból egyedül én voltam cigány. Gyönyörű fehér ruhát varratott a keresztanyám, fehér szandált kaptam, és mindent megtanultam, mindent tudtam, amit kérdeztek. Eljöttek a szüleim, testvéreim, nagy élmény volt. Erőt adott sok mindenhez. A főiskolán azért éreztem egy kis elutasítást.

A szabad keresztény gyülekezet egészen más volt. A fiatalok is másminyenek voltak, mint a főiskolai társaim. Itt nem volt csúnya beszéd, itt el tudtam mondani, hogy nekem miért nehéz és ők ezt hordozták. Gitározta, doboltak, énekeltek – jó volt. És abban az időben, amikor a pályázataimat elküldtem, valami megszólalt bennem: haza kell mennem. Nem tudom ezt megmagyarázni. Talákoztam egy otthoni óvónővel, aki hívott: milyen jó lenne, ha otthon dolgoznék, mert a cigánygyerekek nem járnak óvodába. És akkor úgy elgondolkoztam. Istenem, dehogy megyek én a saját falumba! Ott engem mindenki ismer, és nem fognak elfogadni. Tudják, hogy az apám az a részeges sármunkás, aki ha betütözik, veri az anyukámat, és az anyukám menekül. Hogy fogom én ezt elviselni? És a belső hang azt mondta, hogy

mégis el kell vállalni. A legkevesebb pénzt otthon ajánlották, máshol adtak volna szolgálati lakást, letelepedési segílyt, a saját falumban semmit se kínáltak. Azt mondtam, na jól van, Istenem. Hazamentem.

Sok gyerek járt az óvodába, cigánygyereket egyet se láttam közöttük. Főiskolás koromban én már benne voltam a debreceni koordinációs bizottságban. Gyergyói Sanyi bácsi fölfedezett engem a főiskolán. Elkezdtem vele dolgozni mint leendő pedagógus, és gondolkozni azon, hogyan kellene képviselni a cigányságot.

Elterjedt a híre, hogy én járok ebbe a keresztény, általuk szektának nevezett akármibe. A hosszúpályi vébé-titkár hívatott, soha nem fejeltem el, kezett csókolni, leültetett a bársonyszékbe az irodájában, és akkor elkezdte. Hogy egy ilyen értelmes, intelligens fiatal hölgy hogy járhat ilyen helyre, biztosan baráti ráhatás, és egyáltalán, tanultam Marxot és Engelst, vizsgáztam ezekből... Következett egy negyven perces beszélgetés, aminek a végén már kézcsók nélkül küldött el. Mondtam, elmehetek takarítani is, de a belső szabadságomat és örömeimet nem adom semmi áron. Később tudtam meg, hogy a vezető óvónő is értesült erről, és arra kérték, hogy ne vegyen fel. Elmondta, nem tudja, mi történt velem, de az volt benne, hogy azért sem fog engedelmkedni a vébé-titkárnak. „Talán tényleg az az Isten tette ezt velem, akiben te hiszel” – mondta.

Három évig én ott magyar gyerekekkel dolgoztam. Tanárkollégák gyerekei jártak hozzám, akik kérték, hogy hozzám járassanak a gyerekeik. Vagy a gyógyszerháros gyereke. Az öregek napközi otthonának a vezetője is hozzám járatta a gyerekét. Ezek az emberek ismertek, hallották, hogyan végeztem el az iskoláimat; a keresztiszüleimen keresztül elterjedt, hogy milyen tisztességes ez a kislány.

Keresztapám testvérei tartottak attól, hogy majd mindent az a kis cigánylány fog örökölni. Keresztapám a nevére akart venni. De én azt mondtam, az apám nevét nem cserélem el. Annak ellenére, hogy nagy ellentét volt közöttünk. Legtöbbször odamenekült az anyu hozzánk, a keresztmamához, az apu elől. Ott gyűjtötte, rakta félre a pénzt az apu elől; kétszobás házat építettek később. A tanácshoz soha nem mentek segílyért. Ezért nagyon becsülöm az édesapámat. Szóval semmiképp se vállaltam volna, hogy lemondjak a nevééről. Elballagtattam a csoportomat, a magyar gyerekeket, és addigra a koordinációs bizottság kezdett létrehozni cigány csoportokat. A hosszúpályi óvoda udvarán is volt egy épület, amit ezzel a céllal alakítottak ki, Gyergyói Sanyi bácsi szerzett rá támogatást. Senki más nem akarta elvállalni, csak én. Az óvoda egykori vezetője, már nyugdíjasként, eljött hozzám délutános óvónőnek. Az igazgató lánya, szintén keresztény, iparművészeti főiskolás, segített. Rajzoltunk, festettünk, nemezeltünk – mindent csináltunk, a gyerekekkel. Behoztuk a cigány folklórt, cigány művészetet – gyönyörű lett a cigány óvoda. Az udvaron cigány sátrat csináltunk, a magyaroknak meg nemez jurtát. Mindig pályáztam pénzekért. Megszereztem a kisebbségi fejkvótát. Ezért volt jó, hogy jártam a koordinációs bizottságba: mindenről tudtam, és arról is, hogyan lehet megszerezni, ami jár. Az összes óvodáskorú cigánygyereket behoztam az óvodába. Korábban gyakran előfordult, hogy kisebbségi helyezették a cigány iskolásokat. Elmentem velük az áthelyező bizottsághoz és be-

bizonyítottam: nem az a probléma, hogy kicsi a szókincsük, hanem hogy bizonyos dolgokat csak cigányul tudnak megnevezni. Kértem, jöjjenek el az óvodába és a megszokott környezetükben vizsgálják őket. Mindet beiskoláztuk normál osztályba. Nagycsoportos korukban már tartottunk közös foglalkozást a magyar gyerekekkel: szokják egymást. Szerettem volna megvalósítani – nem sikerült –, hogy félévig a tanítónő járjon be a nagycsoportba, egy félévig meg az óvónő az első osztályba: könnyebb legyen az átmenet.

Nemcsak gyerekekkel foglalkoztam, hanem szülőkkel is. Jártam a családokhoz. Rendeztem műsorokat, jött a gyerekeket megnézni az egész rokonság, tömve volt az óvoda. Tartottam tanfolyamot fiatal házasoknak, foglalkoztam tizenéves fiatalokkal. Vittem őket kirándulni, szállást, ennivalót is adtam annak, akinek szüksége volt rá. Akkor már külön laktam egy kis házban, kertet műveltem, állatokat tartottam.

Sose azzal törődtem, hogy mennyit fizetnek. Nekem nem számított, hogy többet dolgozom és kevesebbet keresek másoknál, mert tudtam: én ezt a népemért teszem. Hogy elismertek, abban nagy része volt a keresztszüleimnek. De bizonyítani is kellett. Sokkal többet, mint másoknak. Énrám a gyanú árnyéka sem vetődhetett, semmilyen téren. Aztán eljött a párom. Harmincévesek voltunk, amikor találkoztunk. Azonnal tudtam, hogy ő az én férjem és ő is tudta, hogy én vagyok az ő felesége. Ő is cigány, ő is keresztény. Egyformán gondolkozunk. Cigányok közt én voltam az első a faluban, aki vendéglőben tartotta a lakodalmát, videofelvétel is készült róla. Apukám gyakran megnézi, mutogatja mindenkinek, ahogyan én megköszöntem neki, hogy felnevelt. Már nem iszik, hál' istennek. Ez óriási dolog. Azt mondom, ha nála el lehetett érni, mindenképp lehetséges.

Pestre költöztünk, pedagógusszállóra. Most már van lakásunk. Három évig dolgoztam a kilencedik kerületben családgondozóként. Foglalkoztam minden korosztállyal: Ami miatt nézeteltérésem támadt, az a tücsereprogram. Itt orvos cseréli a tizenévesek injekcióstűit. Ha ötöt adnak, ötöt kapnak. Terjed a híre, és nem úgy értik, hogy legalább a fertőzésveszélyt szeretnénk csökkenteni, hanem hogy támogatjuk a kábítószereszt. Szerintem családsegítő csak megelőzéssel foglalkozhat.

Rajta vagyok a szakértői listán. Szívesen segítenék cigány óvónőknek cigány óvodát csinálni. De ami pillanatnyilag a legfontosabb: gyereket szeretnék.

Haza szoktam menni látogatóba. Beszélgettem legutóbb a polgármesterrel. Mondta: nézd meg őket, sorban állnak a posta előtt, ma kapják a családi pótlékot. Mennek a kocsmába. Mit akarsz ezekkel? Te már nem vagy cigány, tanult nő vagy, miért vesződsz velük? Mondtam neki, honnan veszed ezt a butaságot? Mi az, hogy nem vagyok cigány? Hát mi vagyok? És te mi vagy, hogy ítélsz fölöttük? Te is iszol. Amikor akarsz. Ők ezen az egy napon.